

Vladimir Sergeyeviç Solovyov ve Rus Kozmizmi Kasım MÜMİNOĞLU¹

Öz

Kozmizm felsefesinin kökü Antik Yunan felsefesine dayanmakla birlikte 20. yüzyılın başlarında bir dizi dini-felsefi, mistik, sanatsal, estetik ve bilimsel gelecek hakkında düşünceler ileri süren hareket olup insan ve insanlık hakkındaki fikirlerin varlığına dayanan tek bir toplulukta birleştirilir. İnsanın âlemdeki yeri ve önemi bir mikro-kozmoz olarak belirlenmeye çalışılır. Rus Kozmizmi felsefi geleneği de dünya felsefe literatüründe bu manada kendi yerini geçte olsa XIX. yüzyıl ortalarında almıştır. Rus düşünürü Vladimir Sergeyeviç Solovyov'un Rus Kozmizmindeki yeri ve önemi oldukça büyüktür. Solovyov Platon, Aristoteles ve Plotinus gibi Antik dönem filozoflarından etkilenecek Rus Ortodoks düşüncesini yeni Kabalacı unsurla işleyerek kendi 'sophia' düşüncesini inşa etti. Bu makalenin amacı Solovyov'un "Birlik Metafiziği" hakkındaki düşüncelerinin kültürel ve felsefi açıdan Rus Kozmizmine temel taşı olup olmadığı konusunu incelemektir. Araştırmamızda Solovyov'un 'Tanrı', 'Ruh', 'Maneviyat' ve 'Sophia' kuramlarının ontolojik yapısının Antik dönem felsefesi ile olan bağları üzerinde durmayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Sözcükler

Solovyov
kozmozizm
birlik-metafiziği
maneviyat
ahlak
insan

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 27.10.2022

Kabul Tarihi: 20.01.2023

Doi:
10.20304/humanitas.1195750

Vladimir Sergeevich Solovyov and Russian Cosmism

Abstract

Philosophy of cosmism has its roots in Ancient Greek philosophy. Although the philosophy of cosmism it is a movement in the early 20th century. The philosophical tradition of Russian Cosmism also took its place in the world philosophical literature in this sense, albeit in the middle of the 19th century. The place and importance of Vladimir Sergeevich Solovyov in Russian cosmism is quite large. Solovyov was influenced by ancient philosophers such as Plato, Aristotle and Plotinus. He built his own 'sophia' thought by processing Russian Orthodox thought. The aim of this article is to examine whether Solovyov's thoughts on 'Unity Metaphysics' are the cornerstones of Russian Cosmism in terms of culture and philosophy. In our research, we aim to focus on the links of the ontological structure of Solovyov's theories of 'God', 'Spirit', 'Spirituality' and 'Sophia' with the philosophy of the ancient period.

Keywords

Solovyov
cosmism
unity-metaphysics
spirituality
morality
human

About Article

Received: 27.10.2022

Accepted: 20.01.2023

Doi:
10.20304/humanitas.1195750

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İzmir/Türkiye, kasim.muminoglu@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6649-4144

Giriş

Kozmizm Yunanca bir kavram olan (κόσμος) kosmosdan gelmekle birlikte düzenli dünya anlamına gelir. Bu konudaki en eski görüşleri Hesiodos'un Theogonia (Tanrıların Doğuşu) adlı çalışmasında görmemiz mümkün. Yunan düşüncesindeki mitolojik metinlerde yer alan âlem tasavvuru, Yunan felsefesinin ilk dönemlerinde doğa üzerindeki tartışmalarda arke problemi çerçevesinde ve daha sonra sistematik dönem filozofları Platon ve Aristoteles'in kozmolojilerinde dile getirildi. Bilindiği gibi Platon idealar öğretisinde, görüngü ve numen âlemi arasındaki kozmolojik ilişkiyi sorgulamıştı. Aristo geliştirdiği kozmolojisinde, âlemdeki düzenin dönen küreler olduğunu öne sürmekle beraber çeşitli metafiziksel bağıntıları bu çerçevede ortaya koymuştur. Ortaçağ felsefesinin kozmoloji anlayışında da Yunan kozmolojisinin merkezi önemi var. Yunan kozmolojisini Batlamyus sistematik bir biçimde ortaya koymuştur. XVI. yüzyılda kozmoloji ile ilgili düşünce ve kuramlarda büyük gelişmeler yaşanmıştır. Kopernik, Galileo ve Newton'un keşifleri ve kuramları bilimsel perspektif ortaya koymakla birlikte tarih ve düşünce tarihi açısından da önemli olmuştur. Çağdaş dönemdeki teknolojik gelişmeler ise kozmoloji anlayışında bir sıçrama göstermekle birlikte insanın âlemdeki yeri ve önemi konusuna yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Rus Kozmizmi bu yeni bakış çerçevesinde, insanın tanrısal vasıflara sahip olabilecek derecede gelişip, ölümsüzlüğe ulaşacağı ve uzaya hükmedeceği fikrine dayalı felsefi düşünce olarak gelişti.

Rus Kozmizmi antikçağdan günümüz felsefi dünyasına kadar gelen kozmizmin bir parçası sayılır. Rus Kozmizminde de dini ve mitolojik unsurların insan bilinci için önemi büyüktür. Araştırmacılar felsefi ve kültürel fenomen olarak Rus Kozmizminin XIX. yüzyılın ortalarında ortaya çıktığı kanaatindedir. Aslında, antik çağlardan XIX. yüzyılın sonuna bu kozmizm -geniş anlamda- sadece mitlerde, folklorda, şiirde ve ayrıca bazı felsefi-ütopik, fantastik eserlerde (örneğin, *Cyrano de Bergerac*, *Jules Verne*'de) gelişti. Ancak, biyosferin bilimsel doktrininin ve noosfere geçişin temellerini atan ve uzaya gerçek bir yol açan Rusya'da, XIX. yüzyılın ortasından bu yana benzersiz bir kozmik bilimsel yönün olması önemlidir. Ayrıca Rusya'da XX. yüzyılda yaygın olarak geliştirilen felsefi düşünce de bilimsel gelişmelere paralel olarak olgunlaştı. Bunlar arasında N. F. Fedorov, A. V. Sukhovo-Kobylin, N. A. Umov, K. E. Tsiolkovsky, V. I. Vernadsky, A. L. Chizhevsky, V. N. Muraviev, A. K. Gorsky, N. A. Setnitsky, N. G. K. Kholodny, V. Maneviç gibi filozoflar ve bilim adamları var. Rus dini dirilişi düşünürlerinin felsefi mirasında önemli paya sahip V. S. Solovyov, P. A. Florensky, S. N. Bulgakov, N. A. Berdyaev gibi filozofların ise Rus

Kozmizmi üzerine fikirlerinin önemi büyüktür. Bu konuda özellikle V. S. Solovyov ve N. A. Berdyaev'in düşünceleri önemlidir (Semenova, 1993, s. 6).

Her iki düşünüre göre de burada “kozmos ve insanla ilgili sorunlar” ortaya çıkıyor, aktif, yaratıcı bir eskatoloji geliştiriliyor, bunun anlamı Berdyaev'in sözleriyle “bu dünyanın sonu, tarihin sonu da buna bağlıdır”. Solovyov'un ifadesiyle insan, bütün çağları, bütün dilleri, bütün kaderi, âlemdeki tek, ortak bir nedeni görmek için yaratıldı. Bu, aktif evrim fikridir, yani, insanlığın onu aklın ve ahlaki duyunun dikte ettiği yöne yönlendirdiği, tabiri caizse, dümeni aldığı, dünyanın gelişiminde yeni bir bilinçli aşamaya duyulan ihtiyaçtır. Dolayısıyla bu yönü kozmik olmaktan çok aktif-evrimsel olarak tanımlamak daha doğru olabilir. Makalemizin esası bu minvalde Solovyov'un “Birlik Metafiziği”, “maneviyat”, “Tanrı”, “Ruh” ve “Sofya” öğretilerini incelemekle birlikte Solovyov'un Rus kozmizminin ontolojisindeki yeri ve önemine dikkat çekmeye çalışacağız.

Solovyov'un felsefesinde ideal ve gerçek olan iki dünya arasındaki ilişki sorgulanmaktadır. Solovyov âlemdeki ilahi gücün etkisi altında meydana gelen dünyanın ve insanın bir dönüşümü olarak Sophia'nın üçüncü başlangıcı problemi ele alınmakla birlikte bu problemlerin insanla olan ilişkisi, Tanrı, kozmos, insan üçlüsü ile bir bütün olarak işlenmekte olduğunu görürüz. İnsan, Tanrı'nın yüksek iradesinin aktif bir yaratıcı uygulayıcısıdır. V. Solovyov'un eserlerine dayanarak, Rus Kozmizminde dini ve felsefi yönün rolü ve yeri makalemizde incelenecektir.

Aşkın Kozmizmin Ontolojisi

V. S. Solovyov (1853-1900) Rus Kozmizminde felsefi-dini yönelime sahip bir düşünür olarak ortaya çıkmıştır (Girenok, 1990, s. 31). O, 1853 yılı 16 Ocak'ta tarihçi yazar olan Moskova Üniversitesinde Profesör olarak çalışan Sergey Mihayloviç Solovyov'un ailesinde doğmuştur. Anne tarafından ise eski bir Ukrayna-Polonyalı aileye mensuptur. Annesinin soyu filozof-gezgin Grigory Savviç Skovoroda (1722-1794) dayanmaktadır. Solovyov annesinden şiirsel ve mistik özellikleri miras aldı. Bu yönden kendi düşüncelerine ve dünya görüşlerinde annesinden aldığı bu yöndeki gizemli, fantastik önsözleri katmış olduğu söylenebilir. Solovyov'un felsefesinin temelinde, özne-nesne ilişkisinde yatan özün yalnızca sezgiyle doğrulanabileceği gerçeği yatmaktadır. Solovyov bunu tek bir organik bütün olarak bilincin bu sezgiyle tamamlandığı fikrine dayandırmaktadır. Başka bir ifadeyle Solovyov Alman idealizminde bulunan özne-nesne düalizmini uzlaştırmaya çalışmış bir düşünürdür.

Onun düşüncesinde kozmoz bir bütün canlı sistem olarak ele alınmaktadır. Evrenin yaratıcı ilkesi olan ‘Logos’, dışarıdan ışık gibi yansıyan ve içeriden maddedeki yaşamı tutuşturan şeydir, hatta hayvan ve bitki organizmalarında bu logosun izleri söz konusu yaşamı tutuşturan ilke olarak vardır. Âlemdeki tüm varlıklarda yavaş yavaş yükselen istikrarlı yaşam biçimleri daha büyük mükemmelliğe doğru her şey, nihayet bütün ve bölünmez fikrin gerçek somutlaşması için malzeme ve ortam olarak hizmet etmektedir. Solovyov bu konuyu “Krasata v Prirode/Doğadaki Güzellik” adlı çalışmasında şu şekilde ifade etmektedir.

Biyolojik sürecin malzemesi olan organik biçimlerin gerçekliği maddi dünyadan olup, yaratıcı zihnin kaotik maddeden kazandığı av budur. Başka bir deyişle, organik cisimler yalnızca inorganik maddenin dönüşümleridir. Canlı bedenlerde gördüğümüz bu ilke, münhasıran içsel bir canlılık, bir tapınağa özel bir tapınak gücü ve bir heykele özel bir heykelsi güç atfetmekle aynıdır. Organik cisimlerdeki gerçek bileşim açısından bakıldığında, fiziksel ve kimyasal elementlerden başka kesinlikle hiçbir şeyin olmadığı açıktır, tıpkı bu bakış açısından bakıldığında, organik cisimlerdeki gibi, tapınakta taş, altın ve diğer malzemelerden başka bir şey yoktur ve mermer heykelde mermerden başka bir şey yoktur (Solovyov, 1993, s. 91).

Solovyov’a göre canlı organizmaların yapısında gözlemlediğimiz, nispeten yeni, inorganik dünyada zaten etkili olan aynı yapıcı ilkenin en yüksek tezahürüdür. Aynı ilke başka bir ifadeyle zihin, nispeten daha yüzeysel ve daha az kesin olmasına rağmen, cansız doğada zaten ifadesini bulan aynı zihni somutlaştırmanın daha mükemmel bir yolu olarak görülebilir (Solovyov, 1993, s. 91). Bu konuda Solovyov antik dönem düşünürlerinden Herakleitos, Anaksagoras ve Demokritos’tan etkilenmiştir.

Solovyov bu âlemdeki sürecin ilkesi olan zihnin ilkel kaosla açık bir çatışma içinde ve dünya ruhu veya doğasıyla gizli bir anlaşma içinde olduğunu ve “Evreni” muhteşem bir biçimde varlığa getirdiğini ifade etmektedir. Bu süreçte “Yaratma”, genel ve özel olmak üzere birbiriyle yakından ilişkili iki amacı olan bir süreçtir. Genel, gerçek bir fikrin, yani ışık ve yaşamın çeşitli doğal güzellik biçimlerinde somutlaşmış halidir; ama özel amaç insanın yaratılmasıdır, yani en büyük bedensel güzellik aynı zamanda ışık ve yaşamın en yüksek içsel potansiyelini temsil eder, buna öz-bilinç denir (Solovyov, 1993, s. 97). Solovyov insanın bu güzellikte yaratılışına dikkat çekmekle birlikte insanın artık yalnızca kozmik ilkelerin eylemine katılmakla kalmadığını, aynı zamanda bu eylemin amacını bilebilen ve sonuç olarak, onun başarısı üzerinde anlamlı ve özgürce çalışabilen varlık olduğunu belirtir.

İnsanın, insanlığın, doğanın varoluşunda “dini-ahlaki” esas vardır. Diğer felsefi sistemlerde olduğu gibi Solovyov’un düşünce sisteminde de “antropo-kozmogenes” konusu insan ve doğa ilişkisinde çağdaş bir problem olarak çetrefilli konulardan biridir. Solovyov

“Bütünsel Bilginin Felsefi İlkeleri”, “Soyut İlkelerin Eleştirisi”, “Doğanın Güzelliği”, “Sanatın Genel Anlamı” adlı çalışmalarında, “Güzellik” kategorisinin “Tüm-Birlik”, “Mutlak Varlık”, “Varlık”, “Öz” gibi kategorilerle ve ayrıca “Doğru ve İyi” kategorileriyle ilişkisini kurmakla birlikte felsefi düşüncesinde şekillendirdiği kozmik bütünlüğü ortaya koymaya çalışmaktadır (Kozhukhov, 2008, s. 141).

G. P. Kovaleva'nın belirttiği gibi Solovyov'un “ilahi insan” ve “Birlik Metafiziği” öğretilerinde Rus Kozmizminin ontolojik yapısı, maneviyatın temelleri tasvir edilmektedir. Solovyov âlemdeki şeylerin, ahenginin bütünlük birliğini bildiren “Birlik” kuramını Friedrich Schellingten ödünç almıştır. Hatta onun birçok fikirlerini kendi “pozitif felsefesi” için özgün bir şekilde geliştirmiştir. Solovyov birlik metafiziği hakkında düşüncelerinde pozitivizme karşı ciddi eleştiriler ortaya koymaktadır. Bu konuda Solovyov'un pozitif felsefesini şekillendiren şu üç husus öne çıkmaktadır: a) Ahlak hakkında öğretisi; iyi olanın öğrenilmesi ve iyi olanın kendisine verilmesine karşılık şükran, b) Bir bütün bilginin elde edilmesi; bütün olanın bilgisinin amacı hakikatin doğrulanmasıdır, c) Güzellik hakkında öğretisi; güzellik duygusunun eğitilmesindeki amaç mükemmellik ve güzelliğin doğrulanmasıdır (Kovaleva, 2014, s. 211).

Solovyov kozmik süreci açıklayabilmek için, dünyanın Tanrı'ya yükseliş sürecinde belirli aşamaların olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu sürecin en alt aşamasında -doğanın evrimi- dünyanın birliği için ön aşamalar ve koşullar yaratılır. Bu aşamada beş adım vardır: “mineral krallığı, bitkiler krallığı, hayvanlar krallığı, insan krallığı, Tanrı'nın Krallığı.” Bu adımlar, ilahi-maddi süreçte gerçekleşen ahlaki anlam açısından varlığın en kesin olarak tanımlanmış ve karakteristik yükselişlerinin bir dizisini temsil eder. İnsanlığın ruhsal gelişim süreci onun tarafından şöyle tanımlanır: “doğal insanlık, faaliyeti sayesinde yaşamını iyileştirir ve belirli bir aşamada koşulsuz mükemmellik fikrine yükselir. Manevi ya da Tanrı'dan doğan insanlık, yalnızca akılla anlamakla kalmaz, bu koşulsuz mükemmelliği her şeyde olması gereken her şeyin gerçek başlangıcı olarak kalp ve eylemde kabul eder ve onu sonuna kadar gerçekleştirmeye veya dünyanın yaşamında somutlaştırmaya çalışır. Bu kozmik süreçte her yeni tip yeni bir durumu temsil eder, [...] ortaya çıkan her varlık en yüksek amacına ulaşmak veya koşulsuz önemini ortaya çıkarmak için çabalamaktadır” (Maykov ve Kozlov, 2007, s. 272).

Solovyov'un aşkın kozmizmi dini-felsefi öğretilerin sezgisel sentezlemesine dayanmaktadır. Bu düşünceye göre gerçek felsefe mistik, psikolojik ve fiziki varoluş üzerine düşünceleri “bütün bilgi” anlayışıyla inşa eden felsefe olmalıdır. Bunun içinde evrensel

hakikatin biçimini almalı ve evrensel ilkelere yönelmelidir (Solovyov, 1989, s. 45). Solovyov bu konuda bilincin nesnesinin “gerçek-varlık” olduğunu yani başka bir ifadeyle “Tanrı” olduğunu belirtir (Solovyov, 1988, s. 25). Solovyov’a göre hakiki felsefe de bu manada “özgür teosofya” olmalıdır. Solovyov özgür teosofyanın gerçekleşmesi için ilk önce bilim, din ve felsefenin ortak sentezlerine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Krachenko bu konuda Solovyov’un özgün bir mistik tecrübeden de, insandaki bilginin evrensel kaynağı olarak ileri sürmekte olduğunu ifade etmektedir (Krachenko, 1997, s. 74).

Solovyov’un düşüncesinde teosofik mistisizm “İlahi başlangıç” şeklinde ele alınmaktadır. Öyle ki bu “ruh” ve “madde” ikilisinin insan ve âlemde bir bütün olarak temellendiği ilahi bir başlangıçtır. Bundan dolayı insan bu ilahi başlangıcı sezgisel olarak anlama yetisine sahiptir. Çünkü her ikisi de aynı kökte temellenmektedir. Bu konuda Rus felsefesi tarihi yazarlarından D. S. Losskiy Solovyov’un bu öğretisini “evrimin doğaüstü teorisi” şeklinde yorumlamıştır. Losskiy’e göre Solovyov çalışmalarında doğa bilimine öyle bir esaslandırma yapmaktadır ki, orada hem bilim hem din özgün bir şekilde felsefi bir ifadeye kavuşmaktadır (Losskiy, 1991, s. 92). Solovyov’un ruhunun derinliklerindeki krizin aşılmasına sebep, onun Spinoza, L. A. Feuerbach, Dj. St. Mill sonra N. Hartmann, F. Schelling ve Hegel okumaları olmuştur. Onun ilk akademik yüksel lisans çalışması “Batı Felsefesinin Krizi” Pozitivizme karşı yazılan tezidir. Bu çalışmasında Solovyov Tanrı’ya inanmamanın insan ruhunu boşluğa sürüklediğini ve hatta insanı intihara kadar götürdüğünü ifade etmekteydi. Rasyonel felsefe insan için hem karanlık bir kapı gibi, fakat bu “karanlık” kapı insanı yaşamın sırlarını anlamaya başlamışını sağlamaktadır. İnsan ancak bu sayede kendisini zorlayan sorulara cevap bulabilmekte ve “Tanrı vardır” düşüncesine ulaşabilmektedir (Losskiy, 1991, s. 93).

Solovyov’e göre evren Tanrı’nın yarattığı “ilahi bir sistem” olarak kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Solovyov’un ontolojisinde “Tanrı” bu âlemde üç biçimde tezahür eder veya ilişki içerisinde. a) mutlak-yüce, âlemin kökeni, her türlü varlığın potansiyel varoluşunun olumlu gücü olarak; b) varoluşun çokluğunu kendisinde mutlak biçimde içeren mutlak-gerçek varlık; c) önceki iki yüklemi birleştiren mutlak bir bütünlük olarak vardır. Solovyov’a göre “biri ötekisi olmadan düşünülemez”. Bu ontolojik üçlükte “Tanrı-gerçek”, “Tanrı-mutlak öz” ve “Tanrı Birliktir” (Solovyov, 1989, s. 45). Bu anlayışa göre kozmik evrim süreci, “Tanrı-öz” düzeyinde çoğulluğun oluşumuyla başlar. Bu tek olan “ilahi başlangıcın” ayrışmasıyla iki farklı varlık derecesi oluşmaya başlar. a) ideal dünya veya kendisinde ideal varlıkları barındıran “Âlem-ruhu”. b) maddi varlıkların dünyasından oluşan

“Doğal dünya”; her iki bu varoluş biçimi birbiriyle sıkı ilişkilidir. Çünkü “Âlem-ruhu” olan “Sofya (Hikmet)”in bir parçasıdır (Kovaleva, 2014, s. 213). Bu konu ileride Solovyov’un insan üzerindeki düşüncesine de yansır (Lazarev, 2011, s. 147). V. İ. Moiseyev “Birliğin Mantığı” adlı çalışmasında bu konuya eğilmekle beraber, varlığı “gerçekliğin özü” olarak yorumlar (Moiseyev, 2002, s. 86). Bu çerçevede Solovyov âlemi üç dünyaya ayırmaktadır. “İlahi”, “doğal dünya” ve “İnsani dünya”.

Solovyov’un Ontolojik Kozmizminde “Maneviyat ve Ahlak” İlkeleri

Solovyov “Bütünsel Bilginin Felsefi Başlangıcı” adlı çalışmasında “Gerçek (mutlak)-Tanrı” anlayışını “ruh”, “akıl” ve “hayat/can/kalp” şeklinde karakterize etmekle beraber bu üçlüğün ilki olan “Ruh” için süje olarak gerçek varlık, merhamet ve güzellik ve gerçekliğin taşıyıcısıdır der (Solovyov, 1989, s. 45). Bu minvalde ilahi biçimde yaratılan insanın da bu üç biçime sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Öyle ki insan bu manada merhamet, hakikat ve güzellik örneğini kendisinde barındıran ilahi varlıktır (Tsivelev, 2011, s. 78).

İnsan ontolojisinde ruhun ikinci bileşeni fikri, “Tanrı-öz” fikrinden çıkarılabilir. Solovyov’a göre, Tanrı-Öz, “ikinci ilke olarak, kendini prima madde şeklinde gösterir. “Prima madde, belirli bir kalite veya niceliği temsil etmez”, “içsel veya zihinsel ve öznel karakter ” taşır (Solovyov, 1988, s. 708). Prima madde Solovyov’un düşüncesinde “Tanrı-öz” olup aynı zamanda her şeyin ideal varlığını kendisinde barındıran “Âlemin Ruhü” veya “Sofya/Hikmeti”dir. Bundan dolayı insan “ruhu” “Âlem Ruhü”-nun bir parçasıdır. Bu sebeple Solovyov insana bağımsız bir süje olarak değil, “Âlem ruhu”-nun bir parçası olarak, insanlığın evrensel hayatında ilahi hikmetin temsilcisi olarak düşünmesi gerektiğini öğütler (Solovyov, 1990a, s. 65).

Solovyov bu konuda Ortodoks düşüncedeki antropolojik çizgiyi aşmamakla beraber insan hakkındaki kuramında Kant’ın antropolojisine karşıt fikirler ortaya koymaktadır. Aslına bakılırsa her iki filozof da bir kişinin iki özelliği olduğuna inanmaktadır. Bunlar doğa ve özgürlük ve ikincisi, insan doğası anlayışı. Dolayısıyla I. Kant, insan doğasının “hayvanlık” (canlı bir varlık), “insanlık” (hem canlı hem de akıl sahibi bir varlık olarak) ve “kişilik” (akılcı bir varlık olarak ve varlık yeteneğine sahip olarak) eğilimleri tarafından belirlendiğine inanır. İnsan eylemlerinden sorumludur. Bu nedenle her iki filozof da ilke olarak, insan doğasının üçlü doğası hakkında Hristiyan antropolojisinin ana kavramlarını ortaya koymaktalar. Fakat bireyin özgürlüğünün yorumlanmasından itibaren Kant ile Solovyov arasında temel farklılıklar başlar. Bu, her şeyden önce, kişiliğin kendisinin anlaşılmasıyla bağlantılıdır. Kant, kişiliği her şeyden önce bilginin konusu, sonra da ahlakın konusu olarak

ele alır. Bu, Kant'ın antropolojisindeki temel sorunun biliş sorunu olduğu gerçeğiyle açıklanır. Ahlakın öznesi olarak Kant, eğilimlerini “ahlak yasasına saygı duyma” yeteneğiyle tanımlar (Poletayeva, 2010, s. 96).

Ancak, Solovyov'a göre Kant, psikolojik gerekliliği mekanik zorunlulukla özdeşleştirir, bu özellikle Kant'ın bireyin özgürlüğü eylem için belirleme yeteneği olarak ifadesiyle açıkça vurgulanır. Böyle bir özgürlük, “özünde, serbest bırakıldığında kendi hareketlerini üreten bir şişin özgürlüğünden daha iyi değildir”. Başka bir deyişle, ahlaki bir özne olarak Kant'ın meta kişilik düşüncesi, açık bir kuru ahlakçılık, biçimcilik ve titizliktir. Kant'ın bireyin özgürlüğü anlayışının genişletilmesi çağrısında bulunan Solovyov, insan eylemlerinin de koşullu olduğunu belirtiyor. Solovyov bu konuda, “makul” bir özgürlüğün varlığına işaret ederek, insanı psikolojik zorunluluktan, duygusal etkilerden kurtaran bir özgürlük olarak tanımlar. Burada o Kant'ın ifade ettiği özgür iradeye karşıt olarak tanımlar ve özgürlüğü Kant'ın aradığı yerde, ahlaki kendi kaderini tayin etmede, pratik aklın edimlerinde değil, var olan bu rasyonel özgürlüğe tamamen dayanıyor olduğunu belirtir. Solovyov aslında burada Ortodoks Hıristiyanlığındaki (manevi) özgürlük anlayışından bahsediyor (Poletayeva, 2010, s. 97).

Solovyov'a göre “ruh özünde bizim gündelik bilincimizle özdeş değildir ve ondan bağımsızdır.” O bu düşüncesinden hareketle ruhun üç farklı tezahürünü belirtmektedir. a) metafizik bir madde olarak; b) organik bedene sahip varlık olarak ruh; c) insandaki kişilik veya bilinçli “ben” olan ruhsal varlık (Solovyov, 1990c, s. 333). Kovaleva'nın belirttiği gibi insan ruhu, hakiki varlık olan “Ruh” başka bir deyişle “Tanrı”nın yansıması olarak güzellik, merhamet ve hakikatin taşıyıcısıdır. Solovyov'un düşüncesinde “ruh” sadece maddi varlığı olan bir gerçeklik değildir. Ruh aslında özünde potansiyel olarak varlığın ve ilahi kudretin gücünün açığa çıkması için maddi etkilerden insanı kurtarmak için mücadele eder (Kovaleva, 2014, s. 215).

Kovaleva'ya göre Solovyov'un ahlak öğretisi de onun “ruhsallık” öğretisiyle yakından ilişkilidir. Çünkü onun düşüncesinde “mutlak ahlak” anlayışı bir tür “Tanrı” tezahürü olarak alınmalıdır. O yüzden ahlak manevi başlangıcı belirttiği için insandaki ahlakilik bu “mutlak ruhun” başka bir ifadeyle Tanrı'nın üflemesi olarak kendisinde bu başlangıcı taşımaktadır. Yani Solovyov'a göre ahlak Tanrı'da temellenmektedir. Solovyov “maneviyat/ruhsallık” ve “ahlak” öğretisinde bunu hareket eden bir güce benzetmektedir. Bu öyle bir hareket ki bu hareket kaynağını evrensel kozmik hareketin sisteminden almaktadır. Hem makro kozmos olan âlem hem de mikro kozmos olan insan aynı sürecin içinde aynı gaye doğrultusunda

hareket etmektedirler. Bu harekette İlahi olanın tezahürünü seyretmek mümkündür. Solovyov burada yine en önemli noktaya işaret etmektedir ki bu ilahi âlemde insanın rolü “kozmozun birliği”ni anlama ve açıklamada önemlidir. Sadece insanda yaratmanın amacı Tanrı ile bağlanmakta veya birleşmektedir. Başka bir ifadeyle sadece insan kendinin bu çift doğası sebebiyle özgürlüğünü koruyabilir ve ahlaki varlık olarak Tanrı’nın yeryüzündeki ahlaki tamamlayıcısı olarak kalabilir (Kovaleva, 2014, s. 217).

Ancak bu makro-kozmozun bir parçası olarak “Tanrısal birliğe” doğru ilerleyen insanın gayesine ulaşabilmesi için yaşamında şartsız olarak ahlaki bazı ilkelerin bireysel anlamda yerine getirilmesi gerekir. Solovyov buna yönelik insanda ilahi iyilik ilkelerin bulunduğunu ve bu ilkelerin inanç, umut ve sevgi olduklarını dile getirmektedir. Bu ilkelerin hepsi bir tek gaye için, yani tanrıya ulaşmak için çaba sarf ederler. “İnsanın yakınına olan sevgisi acıma ile belirlenir, Tanrı sevgisi saygı ile belirlenir” (Solovyov, 1990b, s. 193).

Solovyov bu konuda egoizm kavramına atıfta bulunmakta ve bencilliğin aşkla bağdaşmadığını belirtmektedir. Ona göre böyle bir tutum içinde olma, kendini olumsuzlamaya yönelik sonuçsuz ve tatmin edilmemiş bir arzudur, bir ıstırap kaynağıdır. İlginç bir şekilde Kant, egoizmi sevgiyle değil, akılla karşılaştırır ve egoizm sorununun çözümünü, zihnin zihinsel faaliyet üzerinde tam kontrolünü sağlamakta görür. Oysa Solovyov gerçek aşkın görevini mutlak bir ideal kişilik elde etmek olarak tanımlar. Onun insan sevgisini idealleştirilmesinin nedeni, onun, “Tanrı’nın sevgisinin yaşayan ideali”nden önce geldiğini düşünmesinde yatar.

Sevgi telkini aslında bütün ahlaki talepleri karşılar der Solovyov. Bütün bunların yanına yüce gönüllülük, özveri, cömertlik, sabır, doğruluk gibi ilkeleri de ekler. Yüce gönüllülük insan ruhunun, aşağı olan maddi doğası karşısında kendini kanıtlaması ve kendisi dışındaki varlıklara karşı bu ilahi vasıf ile ilişki içinde olmasının bir sonucudur. Özveri ise insan ruhunun maddi şeyler karşısındaki özgürlüğünü ortaya koyar. Cömertlik ise adalet ve insan sevgisinin bir tezahürü; sabır insandaki ruhsal yetkinliğin bir özelliği olup ruhsal cesaretin kendine özgünlüğünü belirler; doğruluk ise en önemli iyilik ilkesidir. Çünkü söz aklın kuralı olarak ne yapılması ve ne yapılmaması gerektiğini, neyin var ve neyin yok olduğunu (formal ve ideal) belirleyen en önemli şeydir (Solovyov, 1988 b, s. 196).

Solovyov bu ahlaki ilkelerin insan yaşamındaki önemini ve kalitesinin bilinmesi açısından bu ilkelerin dayandığı şartsız, evrensel ahlaki temellerinin araştırılması gerektiği kanaatindedir. O bu konuda ahlak felsefesinin önemine dikkat çekmektedir. Kovaleva Solovyov’un “Soyut İlkelerin Eleştirisi” adlı çalışmasında ahlak felsefesinin eğildiği bu

problemleri ele alarak insandaki üç başlangıç ilkeyi incelemekte olduğunu belirtmektedir: a) doğal; insandaki hayvani yön; b) Akli yön; c) ilahi yön; bu üç başlangıçtan hareketle Solovyov insanın ahlaki temelin kaynağını; utanma, acıma, dindarlık ve bunlardan türeyen cesaret, vicdan ve doğruluk gibi temellerin yattığını söyler.

Utanma duygusu sadece insana has olan bir duygudur. Bu duygu ile insan diğer hayvanlardan ayrılmaktadır (Kovaleva, 2014, s. 219). “Ben utanıyorum, bu nedenle, ben varım”, “ben kendi hayvani yanlarımdan ötürü utanırım, bu nedenle, ben insan olarak varım” der Solovyov (Solovyov, 1990a, s. 124). Bu anlamda utanma duygusu insanın kendi maddi doğasına ilişkin ahlaki davranışının belirleyici esası olmaktadır. İnsanın kendi maddi yönünü bu duygu sayesinde kontrol edip insani ve ilahi olana tabi kılabilmesi gerekir.

Acıma; bu başka birisinin acısını hissetmek, diğer varlıklara karşı duyarlılık ve dayanışmanın tezahürü olarak kendini gösteren duygudur. Ancak bu duygu genetik olduğundan diğer hayvanlarda da var, bundan dolayı insan hayvandan daha aşağı duruma düşebilmektedir. Acıma duygusu insanın bireysel-psişik gerçekliğini ve aynı zamanda ahlaki ilişkilerini yansıtır (Kovaleva, 2014, s. 219).

Dindarlık duygusu insanın “Büyük, Yüce olan varlık” karşısında boyun eğmeyi yansıtan bir duygudur. Kendi anlamı içerisinde bu duygu yine genetik olarak diğer hayvanlarda da güç karşısında eğilme olarak olsa da utanma ve acıma duygularına göre daha üstün ve başarılı bir duygudur (Kovaleva, 2014, s. 219).

Vicdan duygusu insanın ahlaki temeli olan bir duygu olup, acıma ve utanma duyuları üzerinde köklenen bir duygudur (Kovaleva, 2014, s. 219).

Doğruluk bütün âleme yönelik sorumluluk hissi üzerinde şekillenen bir duygudur (Kovaleva, 2014, s. 219).

Cesaret utanma duygusu üzerine şekillenen bu duygu bir yanlış davranmak, korkak, merhametsiz davranmak utanç verici bunun için doğru davranmalıyım vb. duyguları tetikleyen bu cesaret duygusudur (Kovaleva, 2014, s. 219).

Solovyov her bir duyguyu üç açıdan incelemekle beraber bunların ahlakla olan ilişkilerini sorgulamaktadır. Bunlar sırasıyla iyilik yapma tarafı, davranış kuralı olarak, bilinen iyiliğin şartı olarak; Solovyov burada ahlaki davranış insan için bir yükümlülük haline gelmekte olduğunu belirtmektedir. Başka bir ifadeyle insanın insan varoluşunun normlarına uyması, insan varoluşunun bütünlüğünü korumasının bir yükümlülük olduğunu belirtmektedir.

Solovyov burada daha yüksek ahlakiliğin gerçekleşebilmesi için, insanın bir birey olarak kendisini “Tanrı” ile birlik olarak idrak etmesiyle, ölümsüz bir ruhun, Var Olan Tanrı'nın enerjisi ve ölümsüz bir ruhun, “Tanrı Özünün” bir maddesi veya “Dünya Ruhü” olarak mevcudiyeti nedeniyle gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Öyle ki ahlaki yaşam insanın ve insanlığın karşılıklı ilişkilerinde insanüstü iyilik kaynağı olan “Tanrı” ile olan bağlarının yaşatılmasıyla mümkün olduğunu ifade eder.

Solovyov “ruhsallığın” kâmil olgunluğa erişmesinde üç önemli hususa değinmektedir. a) ruh ve beden içsel bir biçimde kendini ayırt etmesi; b) kendine hâkim olma, bir başka ifadeyle ruhun özgür olduğunun bilinci; c) ruhun beden (doğa) üzerindeki hâkimiyeti. Solovyov burada insanın bu âlemdeki varlığının nihai hakikatının amacının, fiziki-bedensel doğasının efendisi olarak, kendi varlığının anlamını “İlahi” olanla birleştirmek olduğunu belirtmektedir. “İnsan doğayı gerçekten tinselleştirebilir ya da içindeki içsel yaşamı ancak aşırı içsel tinselleştirmeden uyandırabilir ve yükseltebilir. İnsanın kendi tinselleşmesinin ancak dışsal, dışa dönük tinsel güçleri ve çabalarıyla gerçekleştirilebileceği de aynı derecede açıktır” (Solovyov, 1988b, s. 538).

Bir Hristiyan düşünürü olarak Solovyov dünyada “İlahi Krallığın” gerçekleşebilmesi için “İlahi Ruhun” insanlığa ihtiyacının olduğunu belirterek, ahlaki açıdan kemale ermiş insanlıkla bunun mümkün olabileceğini belirtmektedir. Bu açıdan Solovyov tarihselliğin önemine de dikkat çekmektedir. İnsanlığın gelişmesinde tarihsel sürecin önemini “Hayvani insanlık” döneminden “İlahi insanlık” dönemine geçişindeki ahlaki gelişim süreçlerin öncüllük ettiği kanaatindedir. Nitekim Tanrı insandan kendisine benzemelerini istemektedir (Solovyov, 1990b, s. 259).

Kovaleva'nın belirttiği gibi Solovyov, ahlaki ilkeler temelinde aşağıdaki kategorik zorunlulukları formüle etmekle birlikte Kant'ın sorumluluk ahlakında ileri sürmüş olan rasyonel ahlaki imperatifleri şu şekilde eleştirmektedir;

- 1) İyilik ya da iyilik ilkesinin kategorik buyruğu kulağa şöyle gelir: "Bir kişi, tüm bencil düşüncelere ek olarak ve bunlara rağmen, iyilik uğruna, ödeve saygıdan ötürü iyilik yapabilir. Ahlaki yasa." Aynı zamanda, Solovyov "gerçekten iyi", "kendi içinde iyi olan ve bu nedenle her durumda iyi bir karakter, asla kötüleşmeyen" olduğunu düşünüyor. O, "saf ahlaki iyiliğin" insan tarafından en yüksek iyi ya da mutluluk olarak deneyimlenmesi gerektiğini a priori olarak ileri sürer. 2) "Ahlak felsefesi"nde ifade edilen hakikat, tamamen rasyonel özgürlüğe veya ahlaki gerekliliğe dayanır ve irrasyonel özgürlüğü veya keyfi seçimi kendi alanından tamamen dışlar. 3) Güzellik, "İlahi" güçlerin ve güzelliğin iyilikle koşullandırıldığı ahlaki bir

dinde yoğunlaşan yaşamın "ruhsal" içeriğini daha açık bir şekilde ifade etmeli ve daha eksiksiz bir şekilde içermelidir (Kovaleva, 2014, s. 225).

Solovyov aslında Kant'ın "ahlakın yasallılığı" görüşünü kabul etmekte fakat onun pratik aklın ve akli inancın bir postulatı olarak almasına karşı çıkmaktadır. Burada Solovyov Kant'a ciddi eleştirileri ahlakın bu şekilde temellendirilişi konusunda dile getirmektedir. Ona göre ahlakiliğin yasallığı "özü havada asılı duran soyut bir formül değil, gerçekliğinin tüm koşullarını kendi içinde barındırıyor" olmasından ileri gelmektedir. Ahlaki yaşamda insana sunulan gereklilik; Tanrı'nın varlığı ve ölümsüz ruh, herhangi bir şeyin talebi olarak ahlaki ilkelere götüren gereklilik değildir, aksine onun kendisine ait olan esasıdır. Başka bir ifadeyle "Tanrı ve Ruh ahlaki yasallığın postulatları değil, doğrudan bu ilkeleri oluşturan güç veya kaynağıdır" (Solovyov, 1988b, s. 244).

Solovyov, ahlak yasası bağlamında çeşitli hukuk tanımlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Hukuk aslında insanlık tarihinde dil, din, sanat vb. gibi insan yaşamının diğer eserleri ile birlikte ortaya çıkar. İlk hukuk, asgari bir iyiliğin veya kötülüğün bilinen tezahürlerine izin vermeyen bir düzenin uygulanması için zorunlu bir gerekliliktir. İkincileyin hukuk, en önemli iki ahlaki değer zorunlu dengesinin tarihsel olarak gerçekleşmesidir (Solovyov, 1914, s. 524).

Sonuç

Rus düşünürü Vladimir Sergeyeviç Solovyov'un ortaya koyduğu ontolojik yaklaşımında Rus Kozmizminde şekillenen a) "Hakiki Tanrı", "Hakikat", "Tanrı-Birlik"; b) "Ruh", "Akıl" ve "Kalp" c) "Tanrı", "Doğa" ve "İnsan" d) "Tanrı-Hakikat", "Âlem Ruh" (Sofya/Hikmet) ve "insan" e) "Ruh", "Kalp" ve "Beden" f) "utanma", "acıma" ve "dindarlık", g) "vicdan", "doğruluk" ve "cesaret" kuramları onun ontolojisinde ilk iki şıktaki üçlük "Mutlak-Tanrı" hakkındaki düşüncesini, üçüncü ve dördüncü şıklardaki üçlükte varlığın özü hakkındaki düşüncelerini temellendirirken beşinci, altıncı ve yedinci şıklardaki üçlükler ise insanın özü hakkındaki temelleri oluşturmaktadır. Solovyov'un bu Rus Kozmizminde temellendirmeye çalıştığı ontolojik üçlükler kozmozun sistematik olan yapısını, diyalektik prensipler üzerine inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu sistemde evrensel bağlantı, karşıtların birliği ve karşıtlığı, gelişme ve aynı zamanda kurucu parçaları arasındaki homomorfizmin yapısal benzerliğini ortaya koymakta olduğu oldukça dikkat çekicidir.

Netice olarak Solovyov'un "Rus Kozmizmi"ne kazandırdığı bu felsefi kategorileri Rus toplumunun âlem ve insan hakkındaki dünya tasavvurunun oluşturulmasında önemli bir temeli oluşturmakta olduğu ifade edilebilir. Nitekim onun "Maneviyat" hakkındaki görüşleri

insanın âlemdeki yerinin “antropolojik ve teo-kozmolojik”, “ilahi”, “insani” ve “yaratıcılık” gibi üçlü prensipler üzerinde şekillendiğini ifade edebiliriz. İnsandaki maneviyatın gelişimi, tanrı-insandaki evriminin temelidir. Bir kişinin ve toplumun tarihsel süreci tam bir birlik içinde tamamlaması ancak kozmolojik bir ilke olarak maneviyatın yardımıyla mümkündür. Solovyov, dünyanın ve insanın varlığında, sanata verilen yeri ve rolü belirleyen yaratıcılığın teurjik doğasını ontolojik olarak doğruluyor.

Kaynakça

- Girenok, F. I. (1990). *Ruskiye kosmisty*. Moskva: Filosofiya Zhizni.
- Kovaleva, G. P. (2014). *Osnovaniya kategorii «dukhovnost'» v ontologii transtsendentnogo kozmizma*. Kemerova: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Torgovo-Ekonomicheskiy Universitet.
- Kozhukhov, I. V. (2008). *Filosofiya tvorchestva v. s. solovyova*. [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/28\(63\)1/kozhukhov_28_63_1_141_144.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/28(63)1/kozhukhov_28_63_1_141_144.pdf)
- Krachenko, V. V. (1997). *Vestniki russkogo mistitsizma*. Moskva: Izdatelskiy-tsentr.
- Lazarev, V. V. (2011). *V. S. Solovyov o zhiznennoy drame platona*. http://www.intelros.ru/pdf/history_of_philosophy/2011_16/9.pdf
- Losskiy, N. O. (1991). *Istoriya russkoy filosofii*. Moskva: Vysshchaya shkola.
- Maykov, V. V ve Kozlov V. V. (2007). *V. S. Solovyov kak predstavitel' russkogo kozmizma*. Moskva: Rossiyskiy Transpersonal'nyy Proyekt.
- Moiseyev, V. I. (2002). *Logika vseyedinstva*. Moskva: Pers.
- Poletayeva, T. A (2010). Sravnitel'nyy analiz antropologii I. Kanta I. V. S. Solovyov'a. *Solov'yovskiye issledovaniya*, 2(26), 96-104.
- Solovyov, V. S. (1988a). *Kritika otvlechennykh nachal*. Moskva: Mysl.
- Solovyov, V. S. (1988b). *Opravdaniye dobra. Nравstvennaya filosofiya*. Moskva: Mysl.
- Solovyov, V. S. (1989). *Filosofskiye nachala tsel'nogo znaniya*. Moskva: Mysl.
- Solovyov, V. S. (1914). *Pravo i нравstvennost'. ocherki iz prikladnoy etiki*. San-Peterburg: Prosveshcheniye Zabalkanskiy.
- Solovyov, V. S. (1990a). *Usloviya absolyutnogo dobra. нравstvennaya filosofiya*. Moskva: Mysl.
- Solovyov, V. S. (1990b). *Na puti k istinnoy filosofii*. Moskva: Mysl.
- Solovyov, V. S. (1993). *Krasata v prirode*. Moskva: Pedagogika-Press.
- Semenova, S. G. (1993). *Russkiy kozmizm*. Moskva: Pedagogika-Press.
- Tsivelev, A. A, (2011). Islamskiy vostok v religioznykh vzglyadakh V. S. Solovyova, rossiya. *Sotsiosfera*, 94(5), 79–83.